

ชื่อเรื่อง

การประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมประชาชน
ชาวเขาลุ่มน้ำแม่จัน - แม่สลอง

ชื่อภาษาอังกฤษ

Project Evaluation of the Development of Highlanders' Life
Quality and Environment within the Mae-Jan and Mae-Salong
Watershed Areas, Northern Thailand

คณะผู้ประเมิน

ศาสตราจารย์ ดร. มนัส สุวรรณ
รองศาสตราจารย์ ดร. อนุรักษ์ ปัญญานูวัฒน์

ระยะเวลาประเมิน

ตุลาคม 2543 – มกราคม 2544

หน่วยงานสนับสนุน

1. มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (พชภ.)
2. โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

บทคัดย่อ

การประเมินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมประชาชนชาวเขาลุ่มน้ำแม่จันและแม่สลอง (พชภ.) จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์หลัก 4 ประการ คือ (1) ศึกษาบริบทของชุมชนลุ่มน้ำแม่สลอง แม่จัน แม่กก และมูลนิธิ พชภ. ภายใต้กรอบการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง (2) ศึกษาประสิทธิภาพและความเหมาะสมของปัจจัยป้อนของโครงการ/กิจกรรมที่ดำเนินงานโดยมูลนิธิ พชภ. (3) ศึกษาประสิทธิภาพของกระบวนการดำเนินงานและการพัฒนาของมูลนิธิในเขตลุ่มน้ำแม่จันและแม่สลอง ช่วง พ.ศ. 2541-2543 ที่เน้นกระบวนการการมีส่วนร่วม การใช้เครือข่ายองค์กรและชุมชน และการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชน และ (4) ศึกษาสัมฤทธิ์ผลของโครงการ พชภ. ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

คณะผู้ประเมินผลได้สุ่มตัวอย่าง 8 หมู่บ้าน จาก 26 หมู่บ้านในเขตพื้นที่ของโครงการในลุ่มน้ำแม่จัน ได้แก่ บ้านปางสา บ้านโป่งป่าแหลม บ้านแสนใหม่ และบ้านหล่อโย ส่วนลุ่มน้ำแม่สลอง ได้แก่ บ้านป่าคาสุขใจ บ้านจะบู่สี บ้านพนาสวรรค์ และบ้านอาหม่ม ที่ครอบคลุมชุมชน

5 กลุ่มเผ่าพันธุ์ คือ จีนฮ่อ ลีซู (ลีซอ) ลาฮูหรือลาหู่ (มุเซอ) เมียน (เย้า) อาซา (อีเก้อ) และมุเซอ แหล่งข้อมูล ได้แก่ เอกสาร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่มูลนิธิ พชภ. องค์การพัฒนาเอกชน หน่วยงานรัฐ ประชาชนที่เป็นผู้นำชุมชน ผู้อาวุโส กลุ่มสตรี กลุ่มเยาวชน กลุ่มอาชีพ ผู้นำทางวัฒนธรรมของชนเผ่า และผู้ทรงคุณวุฒิ) คณะผู้ประเมินผลได้จัดเก็บข้อมูลโดยการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ในเชิงลึก การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การประชุมและอภิปรายกลุ่มย่อย และการใช้แบบสอบถาม โดยทำการวิเคราะห์ทั้งระหว่างและหลังกระบวนการจัดเก็บข้อมูล

ผลการประเมินสามารถสรุปได้ดังนี้

1. มูลนิธิ พชภ. กำลังอยู่ในระหว่างการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารให้สอดคล้องกับบริบทที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปในทางด้านเศรษฐกิจและยุทธวิธีการทำงานในภาคสนาม โดยสมาชิกให้ความร่วมมือเป็นอย่างสูง
2. ปัจจัยป้อนของโครงการและกิจกรรมที่ดำเนินงานโดย พชภ. มีประสิทธิภาพและความเหมาะสมในระดับที่น่าพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการดำเนินงาน เมื่อเปรียบเทียบกับเนืองาน จำนวนชุมชน และกระบวนการทำงานแล้ว ปัจจัยป้อนดังกล่าวมีความเหมาะสมมาก ทั้งนี้ผู้ประเมินโครงการได้วิเคราะห์โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่จันและแม่สลองกับโครงการป้องกันเด็กชาวเขาเข้าสู่กระบวนการเพศพาณิชย์ อันเป็นโครงการหลักและโครงการรองของ พชภ. ในฐานะเป็นปัจจัยป้อนแบบองค์รวมแล้ว พบว่า มีความเหมาะสมทั้งด้านความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกระบวนการทำงานของพชภ.
3. กระบวนการพัฒนาที่ พชภ. ดำเนินการอยู่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักการการมีส่วนร่วม การเคารพศักดิ์ศรีของวัฒนธรรมชนเผ่า การศึกษาชุมชน การเสริมสร้างการเรียนรู้และการปรับตัว และการพัฒนาเครือข่ายและทีมงาน ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพในระดับดี
4. โครงการ/กิจกรรมต่าง ๆ ดำเนินการจนได้ผลสำเร็จใกล้เคียงกับวัตถุประสงค์หลักและวัตถุประสงค์รองที่ พชภ. กำหนดไว้ ทั้งในมิติของนามธรรมและรูปธรรม
5. คณะผู้ประเมินผลสามารถถอดบทเรียนจากภาพรวมของกระบวนการทำงานของ พชภ. ในเขตลุ่มน้ำแม่จันและแม่สลอง ได้ 3 ประเด็นหลัก คือ (1) แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของแม่และเด็กชาวเขา และการเปลี่ยนแปลงของปรากฏการณ์อันเป็นวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนพื้นที่สูง (2) การพัฒนาที่จำเป็นต้องตระหนักถึงคุณค่าแห่งวัฒนธรรมชุมชนที่ควรลดความพยายามครอบงำวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา

ท้องถิ่น และการจัดการตามแนวทางของชุมชน และ (3) การอนุรักษ์ธรรมชาติและระบบนิเวศ ควรเลือกประยุกต์ภูมิปัญญาชาวบ้านในมิติรูปธรรมและนามธรรมใช้ในกระบวนการถ่ายทอด เรียนรู้ และพัฒนาเป็นวิถีคิดของชุมชนและเจ้าหน้าที่ พชก. ที่ผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาเก่ากับใหม่ได้อย่างลงตัวเป็นส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม คณะผู้ประเมินได้พบจุดอ่อนของการดำเนินงานด้านต่าง ๆ เช่นกัน ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ปัญหาใหญ่ จุดอ่อนดังกล่าว ได้แก่ โครงสร้างการบริหาร กระบวนการทำงานใน สำนักงานโครงการ การจำแนกงานของบุคลากร การจัดการข้อมูล ระบบการติดตาม และ ประเมินผล การเข้าใจผิดของชุมชนต่อประเด็นการทำสัญชาติไทยและสิทธิที่ดินทำกินและการ ขาดแคลนเงินทุนของโครงการ

โดยภาพรวม คณะผู้ประเมินผลได้เสนอแนะว่า (1) พชก. จำเป็นต้องปรับปรุงพฤติกรรม องค์กร และบุคลากรให้เ็นอ่อนน้อมตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจบ้าง แต่ จำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องในการหาทางอนุรักษ์ เพื่อทรงคุณค่าความหลากหลายของ วัฒนธรรม สังคม ชีวภาพ และไม่ควรเป็นผู้ตัดสินใจในวิถีชีวิตแทนชุมชน (2) พชก. สามารถ ประยุกต์ใช้รูปแบบและกระบวนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงจากลุ่มน้ำแม่จันและแม่สลองในลุ่ม น้ำแม่กกได้ โดยเน้นการเตรียมชุมชนให้เรียนรู้เพื่อการปรับตัว สำหรับผลกระทบที่อาจจะเกิดจาก การสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำกกและแม่น้ำสาละวินในประเทศพม่า และเพื่อให้เกิดการฟื้นฟูและจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีส่วนร่วมต่อไป

Title : Project Evaluation of the Development of Highlanders' Life Quality and Environment within the Mae-Jan and Mae-Salong Watershed Areas, Northern Thailand

The Evaluation Team : Prof.Dr. Manat Suwan
Assoc.Prof.Dr. Anurak Panyanuwat

Evaluation Duration : October 2000 – January 2001

Sponsoring Agencies: 1. Hill Area and Community Development Foundation (HAD)
2. The Man and Environment Management Research and Study Project, the Graduate School, Chiang Mai University

ABSTRACT

This study was a result of Project evaluation of the Development of Highlanders' Life Quality and Environment within the Mae-Jan and Mae-Salong Watershed Areas, Northern Thailand. Four main evaluation objectives were to study : (1) contexts of Mae-Jan and Mae-Salong watershed communities, Mae-Kok watershed areas, and Hill Area and Community Development Foundation (HAD) under the highland development framework; (2) the effectiveness and appropriateness of the project's development process within the first two watershed areas during 1998-2000, focusing on the application of the principles of community participation, community and organization networks, and community capacity building; and (4) the project efficiency relating to its objectives.

Eight sampling villages were selected from 26 villages within the project responsible areas. Those were four villages in Mae-Jan watershed areas, Pangsa, Pongpakhaem, Saen Mai, and Law Yo, and another group of four villages in Mae Salong areas, consisting of Pakha sukjai, Jabusi, Pana sawan, and A-Mae. All sampling villages covered five main cultural groups of highland tribal people – Chinese-Haw, Lisu, Lahu or

Muser, Mian or Yao, and Akha or E-Kaw. The data sources were from the foundation's and other state and non-government agencies' documents, key informants at the village level, people from various agencies, and the people in the communities. The evaluation team collected those data by analysing related documents, the use of in-depth interviews, participant and non-participant observations, meetings, focus group discussions, and a set of questionnaires. The collected data were analysed both on-site and after work.

The evaluation results were as follows:

1. The foundation was being restructuring its administrative system, adjusting to the changing economic and social situations, and its field work strategy. All members were found satisfied with such restructuring with full cooperation.

2. The project inputs were found as appropriate and effective at a satisfactory level, when comparing with the project's work contents, community numbers and work process. Two sampling projects were selected and analysed carefully as one of the foundation's input factors. They were found relating to the foundation's objectives and expected working process. Those two sampling projects were the development of life quality and environment within Mae-Jan and Mae Salong watershed areas, and the preventing hill tribe children approach into sex merchandise.

3. The current development process of the project was found appropriate and effective, considering the community's social, cultural and geographical contexts. The process was conducted on the principles of participation, respects of tribal culture and dignity, community education, promotion of learning and adjustment, and team work and networking development.

4. The results of the project and its activities were rather successful in line with its main objectives as planned.

5. The evaluation team could transform a series of lessons learnt from the foundation's highland development project and activities into 3 main issues. Those were: (1) the life quality development, illustrating changes in mother and child life quality, and situational changes relating to the community's folkways and highland environment; (2)

development should be conducted with an awareness of the community cultural values, local wisdom, and local community management; and (3) natural and ecological conservation should apply selectively the local wisdom in learning and transferring processes, developing thinking system and methods.

However, there were some minor weaknesses found in the administrative structure, work process within the project's office, personnel job descriptions, data processing and management, monitoring and evaluation system, misinterpretations derived from the communities towards Thai nationality issue and land right management, and lack of fund for the project.

Overall, the evaluation team recommended that the foundation should : (1) adjust the organization behaviors and personnel to be flexible with the changing economic and social situations, but still continue conserving bio-diversity, cultural and social diversity within the watershed areas and avoid making decision for any community; and (2) apply its current model and development process in the Mae Kok watershed areas. Additionally, it should focus on preparing the Mae Kok watershed communities for social, economic, and ecological adjustments. This suggestion means that the foundation should be aware of the dam construction project blocking the Mae Kok and Salawin rivers in Burma, nearby the Northern Thai borderline. Hence, a project for natural resource management and recovery within the Mae Kok watershed areas may be an appropriate sample for earnest consideration.